

Adnan Prekić, *Crvena ideja Crne Gore*. Podgorica 2020: Matica crnogorska, 439 str.

Nedostatak radova koji bi se bavili ideologijom Komunističke partije u Crnoj Gori i Jugoslaviji na neki način ublažava knjiga *Crvena ideja Crne Gore* autora Adnana Prekića. Knjiga je objavljena 2020. godine u izdanju Matice crnogorske i predstavlja doktorsku disertaciju *Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945-1955*, odbranenu 2017. na Filozofskom fakultetu u Nikšiću (Univerzitet Crne Gore). Djelo je podijeljeno na četiri poglavlja različitog obima: *Crna Gora 1900—1955*, *Mehanizmi indoktrinacije*, *Političke ideje crvene Crne Gore* i *Novi čovjek crvene Crne Gore*. Sam termin *crvena ideja Crne Gore* predstavlja konstrukciju autora kojom naziva ideologiju Komunističke partije u Crnoj Gori nakon 1945. godine. Prekićev cilj predstavlja analiziranje pokušaja Komunističke partije da izvrši *antropološku revoluciju*, kako bi stvorila novog socijalističkog čovjeka koji bi bio spreman da se posveti izgradnji socijalističkog društva.

Rad je dominantno zasnovan na arhivskoj građi, uz korišćenje poslijeratne štampe koja je bila korisna za analizu komunikacije Partije sa stanovništvom. Naročito je primjetna široka teorijska podloga na kojoj Prekić gradi svoje istraživanje. Korišćeni su radovi autora koji su sa različitih osnova promišljali fenomen ideologije poput Erika Vogelina, Hane Arent i Nikolaja Berđajeva, ali je autor svoju metodologiju i istraživački pristup gradio najviše na koncepcijama francuskog filozofa Remona Arona. U knjizi se preuzima Aronovo viđenje ideologije kao političke religije koja gradi svoje rituale, mitove i tradicije da bi ih sistemom indoktrinacije nametnula stanovništvu i tako izvršila *antropološku revoluciju*. Uzimajući ovo kao polazište autor formuliše svojih pet hipoteza na primjeru Crne Gore. Prekićeve hipoteze bi se, uproščeno, mogle svesti na sljedeće: komunistička vlast u Crnoj Gori je bila totalitaristička; svoje političke ideje je sakralizovala i pretvarala u dogmu; izmišljala je rituale, mitove i tradiciju kako bi vezala pojedinca za ideologiju; vlast je preko institucija koje je kontrolisala vršila indoktrinaciju stanovništva; sve prethodno navedeno je trebalo da vodi ka antropološkoj revoluciji i formiranju novog socijalističkog čovjeka.

U prvom poglavlju na nekih stotinu stranica autor daje kratki pregled ključnih političkih, društvenih, privrednih i kulturnih procesa u Crnoj Gori između 1900. i 1955. godine. Iz navedenog se može vidjeti da je Crna Gora na početku 20. vijeka bila ekonomski nerazvijena zemlja sa pretežno zaostalim agrarnim društvom. Navedeni kontekst je značajan ukoliko se želi razumjeti šta je za

crnogorsko društvo predstavljala *crvena ideja* i kakav je bio odnos jednog patrijarhalnog i zaostalog društva prema promjenama cjelokupnog sistema i uvođenju nove ideologije.

Da bi se izgradilo socijalističko društvo bilo je potrebno afirmisati i nove društvene vrijednosti i učiniti da ih šire narodne mase prihvate. Taj zadatak preuzima na sebe Komunistička partija koja preko svoje organizacione strukture i masovnih organizacija otpočinje indoktrinaciju. Tako u drugom poglavlju *Crvene ideje Crne Gore*, Prekić govori o sprovođenju indoktrinacije preko partijskih organa, masovnih organizacija, obrazovanja, medija i stvaralaštva. U ovom procesu se mogu uočiti dvije faze. U prvoj Partija slijepo kopira sovjetsko iskustvo, da bi nakon 1948. godine cijeli postupak dobio malo blaže i suptilnije oblike.

Rezultati analize pokazuju da je Partija imala kontrolu nad svim segmentima društvenog života što joj je omogućavalo da na različitim poljima sprovodi indoktrinaciju. Ideološki rad oblikovan je preko CK KP u Crnoj Gori, a ključni organ zadužen za sprovođenje indoktrinacije bio je Agitprop. Široki proces indoktrinacije preko partijskih organa obuhvatao je, između ostalog, javna predavanja, partijske kružoke i čitalačke grupe. Naročito pogodno sredstvo indoktrinacije bile su masovne organizacije preko kojih je partija *komunicirala* sa pojedinim društvenim grupama. Preko *Narodne omladine*, *Saveza pionira*, fiskulture i sporta, Partija je imala mogućnost da sprovodi indoktrinaciju nad omladinom i učenicima, imajući u ovom slučaju i konkretna očekivanja u vidu angažovanja omladine u obnovi zemlje. Sa druge strane, preko *Antifašističkog fronta žena* partija je gledala da širi svoj ideološki rad među ženama, pri čemu je jedan od najvažnijih segmenata bio i proces njihove emancipacije. Kulturno uzdizanje žena, njihova sve veća prisutnost u privredi, skidanje zara i feredže, neke su od aktivnosti koje je Partija propagirala preko ove organizacije. Kada je u pitanju radnička klasa, Partija je vezu sa njom ostvarivala preko sindikata. Njeni ciljevi su bili politička kontrola radničke klase, izgrađivanje novog odnosa prema radu, kult fizičkog rada, kao i stvaranje uslova za veću slobodu i produktivnost. Naročito važna uloga sindikata u crnogorskom, većinski agrarnom društvu nalazila se u razvoju klasne svijesti kod radnika koji su dolazili sa sela.

Mogućnost indoktrinacije kroz obrazovni sistem nije promakla ni Komunističkoj partiji, ali je taj proces, sa druge strane, bio praćen impresivnim rezultatima u opismenjavanju stanovništva kao i broju djece koja su u godinama nakon rata pohađala školu. Partija u prosvjetnim radnicima na prvom mjestu

vidi agitatore pa tek onda nastavnike, a i sami udžbenici su koncipirani tako da afirmišu osnovne vrijednosti socijalizma. Pored obrazovanja jedno od najmoćnijih sredstava indoktrinacije bili su mediji. Preko štampanih medija usmjerenih na različite društvene grupe Partija je ostvarivala komunikaciju sa stanovništvom pri čemu je ključnu ulogu igrala *Pobjeda*, kao list koji je tumačio zvanične političke stavove partijskog rukovodstva u Crnoj Gori. Pored *Pobjede*, listovi *Partijski rad*, *Naša žena*, *Omladinski pokret*, *Privredni život* i *Stvaranje* su imali za cilj da ideološki rad usmjere ka posebnim društvenim grupama. Medijima je bilo propisivano kojim temama da se bave i kako da ih obrađuju i nalazili su se pod kontrolom Agitpropa i novinarskih i strukovnih udruženja. Pored novina i radio je korišćen kao moćno sredstvo za širenje propagande i odbranu partijske linije.

Stvaralaštvo takođe nije izbjeglo zagrljaj Partije i ideologije. Tako su književnost i slikarstvo za Partiju prije predstavljali instrument ideološko-vaspitnog rada u masama nego formu umjetničkog izraza. U slučaju historiografije, Partija je gledala da proširi svoje shvatanje svijeta i odnosa u društvu preko dijalektičkog materijalizma i popularizacijom tema iz NOB-a. Koliki je značaj pridavan historiografiji vidi se iz podatka da su djela iz istorije činila najveći dio izdavačke djelatnosti u Crnoj Gori. Osim navedenog, Komunistička partija je prepoznala značaj filma kao propagandnog sredstva i zbog toga nije razmišljala mnogo o ekonomskoj opravdanosti filmskih projekcija. Kao ilustrativan primjer može poslužiti podatak da je Crna Gora imala najviše bioskopa u odnosu na broj stanovnika u Jugoslaviji. Domaća produkcija pokušavala je da iskoristi film kao sredstvo indoktrinacije snimanjem kratkih dokumentarnih filmova i filmskih žurnala.

Nakon navedene analize mehanizama indoktrinacije, Prekić se u trećem poglavlju okreće konkretno *crvenoj ideji Crne Gore*, preciznije, definiše pet osnovnih političkih ideja koje će postati temelj novog vrijednosnog sistema socijalističke Crne Gore. Kao najvažniju političku ideju autor prepoznaje *ideal socijalizma* koji je u slučaju Crne Gore istovremeno bio i model za rješavanje nagomilanih društveno-ekonomskih problema, sa jasnom najavom da će novo društvo biti savršeno. Tako su svi uspjesi ostvareni nakon Drugog svjetskog rata prikazivani kao posljedica socijalističkih društvenih odnosa. Stanovništvu koje je bilo naviknuto na nepravdu i siromaštvo konkretni rezultati socijalističke vlasti prikazivali su društvo jednakosti i socijalne pravde kao ostvarive ideale, što je svakako doprinijelo prihvatanju socijalističkih ideja. Kako bi se nova vlast legitimisala kao jedina snaga koja ima pravo da upravlja

državom nakon rata, afirmisan je *ideal revolucije i NOB-a*. Partija je ovom idealu posvetila osobitu pažnju, što se vidi iz njegovog institucionalizovanja i intenzivnog propagiranja u javnom prostoru. Sa druge strane, socijalistička vlast je *idealom bratsva i jedinstva* namjeravala da riješi nakupljene nacionalne tenzije iz prošlosti. Za Crnu Goru koja je imala tradiciju vjerske i nacionalne tolerancije, koja je nakon 1918. donekle obesmišljena, afirmacija ove ideje bila je od velikog značaja. Naročito aktivno propagiranje ideje bratstva i jedinstva bilo je prisutno u onim krajevima Crne Gore gdje je živjelo vjerski i nacionalno izmiješano stanovništvo. Na taj način je svaki vid šovinizma, nacionalne i vjerske netrpeljivosti označen kao nepoželjno ponašanje. *Ideal rada* predstavlja još jednu značajnu *dogmu* koju je socijalistička vlast gledala da afirmiše na svakom koraku. Pored ideološke funkcije, afirmacija ove ideje je imala i svoju praktičnu stranu usljed potrebe za brzom obnovom zemlje nakon rata. Kroz radničke akcije i različita nadmetanja radnika Komunistička partija je afirmisala najposvećenije kao heroje novog socijalističkog društva, a istaknuti radnici su mogli očekivati i materijalne nagrade za svoju posvećenost. Da je ideal rada davao rezultate vidi se na primjeru izgradnje pruge Nikšić-Titograd, ali i ostalim rezultatima u obnovi zemlje nakon rata. Pored navedenih Komunistička partija ističe i *ideal novih društvenih snaga*, što se prije svega odnosilo na omladinu i žene. Socijalistička vlast je smatrala da u novom sistemu mladi i žene trebaju biti aktivni sudionici svih društvenih procesa, tumačeći to kao nastavak revolucionarnih promjena. Od mladih se očekivalo da budu nosioci socijalističkih ideja, kao i da preuzmu ulogu nosioca socijalizma od stare generacije. Kao dio revolucionarnih promjena pristupilo se i uključivanju žena u sve društvene tokove. Proces emancipacije žena u Crnoj Gori započet je političkim izjednačavanjem, a nastavljen je uključivanjem u obrazovni sistem i masovnim zapošljavanjem.

Svi gore navedeni ideali imali su za cilj formiranje novog čovjeka socijalističke Crne Gore koji će biti sposoban da izgradi socijalističko društvo. Konstatujući da su u Crnoj Gori postojali svi elementi totalitarističke vlasti, da je izvršena sakralizacija političkih ideja i njihovo pretvaranje u političku religiju, kao i da je sproveden sistem indoktrinacije, Prekić zaključuje da su bili stvoreni svi elementi za sprovođenje *antropološke revolucije*. Sam proces je nailazio i na otpor, stoga je partija gledala da afirmiše određene oblike ponašanja i stavova koje bi trebalo da baštini novi čovjek socijalističkog društva. Na osnovu mehanizama kontrole koje je Partija razvila u sopstvenim redovima preko tzv. *partijskih karakteristika*, može se vidjeti šta je to Partija podrazumijevala pod socijalističkim moralom. Prekić ne ulazi u kvantitativnu analizu na osnovu

kojih bi se možda mogao utvrditi stepen indoktrincije, usljed nedostatka jasnih metodoloških mjerila, ali navodi da je Partija nakon deset godina od oslobođenja konstatovala *porast socijalističke svijesti masa*. Ipak nesumnjivo je da su ideje *crvene Crne Gore* u prvoj deceniji nakon rata bile prihvaćene od većine stanovništva i da se ono ponašalo u skladu sa njima. Uzimajući u obzir opšte društveno stanje u Crnoj Gori postaje jasno da je stanovništvo u novom socijalističkom društvu vidjelo šansu za bolji život. To očekivanje je socijalistička vlast konkretnim rezultatima u velikoj mjeri i potvrdila kao realno. Imajući u vidu stanje u Crnoj Gori prije Drugog svjetskog rata na kraju se sasvim opravdano zaključuje da je *crvena ideja Crne Gore* imala emancipatorski i prosvjetiteljski karakter.

Crvena ideja Crne Gore predstavlja u metodološkom, ali i istraživačkom smislu osvježenje na historiografskoj sceni Crne Gore. Jasno formulisanom metodologijom i hipotezama autor je omogućio da se rezultati njegovog istraživanja mogu jasno pratiti, a rad kao cjelina odaje utisak jednog skladno zaokruženog istraživačkog pitanja. Prekićeva analiza omogućava nam ne samo da razumijemo karakter komunističke ideologije i razloge njenog prihvatanja, nego i nesporan civilizacijski značaj koji je ona imala za crnogorsko društvo.

Vukadin Nišavić